

TEHNIKA I INFORMATIKA U OBRAZOVANJU

4. Internacionalna Konferencija, Tehnički fakultet Čačak, 1–3. jun 2012.

TECHNICS AND INFORMATICS IN EDUCATION

4th International Conference, Technical Faculty Čačak, 1–3rd June 2012.

UDK: 371.13(497.11)

Stručni rad

MODERNIZACIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA U REPUBLICI SRBIJI

Jelena Premović¹, Ljiljana Arsić², Tamara Premović³

Rezime: Stalni zahtevi tržišta za povećanjem konkurentnosti, produktivnosti i kvaliteta rada ukazali su na značaj ljudskih resursa i na ključnu ulogu koje znanje i obrazovanje imaju u savremenom poslovnom okruženju, što je uslovalo neophodnosti modernizacije celokupnog postojećeg sistema obrazovanja. Osnovni cilj obrazovnih reformi koje su sprovedene u vodećim evropskim zemljama bio je uspostavljanje fleksibilnog sistema kontinuiranog obrazovanja kako bi se odgovorilo na izmenjene zahteve tržišta. Poboljšanje makroekonomskih rezultata zemlje, izgradnja moderne tržišne ekonomije i ostvarenje značajnog napretka u približavanju EU, su označeni prioritetnim ciljevima reforme stručnog obrazovanja Srbije.

Ključne reči: ljudski resursi, znanje, tranzicija, stručno obrazovanje.

THE MODERNISATION OF THE PROFESSIONAL EDUCATION IN REPUBLIC OF SERBIA

Summary: Constant market demands for the increasing of the competitiveness, productivity and work quality pointed out on the importance of the human resources and on the key role which knowledge and education have in the contemporary business environment, which stipulated necessity of the modernisation of the completely existing education system. The basic goal of the education reforms which were taken in the leading european countries, was established flexible system of continues education in order to answer to the changeable market demands. The improvement of macroeconomics country results, building of the modern market economy and making significant improvement in the EU integrations, are marked as a priorities of the serbian professional development reform.

Key words: human resources, knowledge, transition, professional education.

¹ Mr Jelena Premović, Ekonomski fakultet-doktorant, Vrbas, E-mail: jelena.premovic@gmail.com

² Prof. dr Ljiljana Arsić, Ekonomski fakultet Priština - Kosovska Mitrovica, E-mail:

ljiljana.arsic@pr.ac.rs

³ Prof. Tamara Premović, SSS "4.Juli", Vrbas, E-mail: tamara.premovic@gmail.com

1. UVOD

Intelektualni kapital i ljudski resursi predstavljaju najvažnije poslovne resurse današnjice, a sistematsko i kontinuirano sprovođenje procesa učenja i obrazovanja postaju jedan od najvažnijih oblika razvoja ljudskih resursa u savremenom društveno-ekonomskom ambijentu. Investicije u obrazovanje i trening ljudskih resursa, u I&R, podsticanje kreativnosti i preduzetništva i druge inovativne aktivnosti, prioriteti su razvojnih politika država OECD, EU i BRIK država čije su ekonomije u usponu i zauzimaju sve istaknutije mesto u globalnoj tržišnoj utakmici.

Nauka, istraživanje i tehnološki razvoj su određeni kao tri najvažnija zadatka politike Evropske unije. U kontekstu ostvarivanja ovih zadataka, Savet Evrope je u Lisabonu marta 2000. godine usvojio tzv. „Lisabonsku strategiju“ koja predviđa da EU do 2010. godine postane dinamična privreda zasnovana na znanju, najkonkurentnija na svetu, sa održivim ekonomskim rastom, sa većim brojem i boljim radnim mestima i većom socijalnom kohezijom, uz zahtev državama članicama da do 2010. godine dostignu nivo ukupnih troškova za nauku i I&R od 3% BDP-tzv. Barselona cilj. [1] Reforme obrazovanja koje su sprovedene u vodećim evropskim zemljama su bile usmerene na uspostavljanje sistema kontinuiranog stručnog obrazovanja koje će moći da adekvatno odgovori stalnim zahtevima tržišta za što obučenijim i obrazovanijim kadrovima. Zbog svog značaja i višedimenzionalnosti, procesi modernizacije i reforme stručnog obrazovanja i obuke predstavljaju kompleksne i dugotrajne procese.

2. SISTEM OBRAZOVANJA U SRBIJI (NORMATIVNO REGULISANJE)

Delatnost obrazovanja i vaspitanja se u Republici Srbiji obavlja kroz predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje i visoko obrazovanje. Jednako pravo na obrazovanje i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja dece, učenika i odraslih iz marginalizovanih i osetljivih društvenih grupa, kao i onih sa smetnjama u razvoju, predstavlja novo pravo koje je definisano Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja [2]. Zakonsku novinu predstavljaju i individualni obrazovni planovi namenjeni deci sa smetnjama u razvoju i uključivanje pedagoškog ili personalnog asistenta u proces njihovog obrazovanja.

Opšte srednje obrazovanje stiče se u opštim gimnazijama na četiri smera: opštem, prirodno-matematičkom, informatičkom i društveno-jezičkom i specijalizovanim gimnazijama filološkog i matematičkog usmerenja. Srednje stručno obrazovanje se stiče u okviru 15 područja rada za 258 profila u trogodišnjem i četvorogodišnjem trajanju. Delatnost srednjeg obrazovanja i vaspitanja obavljaju srednje škole kojih na teritoriji Republike Srbije ima ukupno 511. Od ovog broja gimnazija ima 111, stručnih škola 327, mešovitih škola 11, umetničkih škola 39, srednjih škola za obrazovanje odraslih i srednja škola za učenike sa smetnjama u razvoju ukupno 29, a registrovano je i 40 privatnih srednjih škola. Pored osnovne delatnosti srednjeg obrazovanja i vaspitanja, srednja škola može da obezbeđuje smeštaj i ishranu učenika (tzv. škola sa domom). Srednjim obrazovanjem je obuhvaćeno 95% učenika koji su završili osnovno obrazovanje, a osipanje tokom srednjeg obrazovanja kreće se u proseku 10-15%, u zavisnosti od generacije.

Nastava se na teritoriji Republike Srbije odvija na srpskom jeziku i na jezicima manjina. Za pripadnike manjina, u opštem srednjem obrazovanju celokupna nastava je obezbeđena na mađarskom, rumunskom, rusinskom, slovačkom, hrvatskom, bugarskom i albanskom jeziku, dok je stručno obrazovanje dostupno na mađarskom, slovačkom, rumunskom, hrvatskom, bugarskom i albanskom jeziku. Nacionalne manjine mogu da steknu srednje obrazovanje i na srpskom jeziku, s tim da dodatno slušaju i maternji jezik sa elementima nacionalne kulture [2].

Zakonom je propisano formiranje Saveta za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih, u čijoj je nadležnosti izrada nacionalnog okvira kvalifikacija za nivo srednjeg obrazovanja, čime se otvara prostor za akreditaciju i sertifikaciju ustanova koje se bave formalnim i neformalnim srednjim stručnim obrazovanjem. U cilju definisanja pravaca razvoja i unapređivanja kvaliteta celokupnog obrazovnog sistema Srbije, ustanovljen je Nacionalni prosvetni savet od ukupno 42 člana, koji bira Narodna skupština na vreme od šest godina. Radi razvoja i unapređivanja kvaliteta, kao i usaglašenosti sa evropskim principima i vrednostima, ustanovljen je i Savet za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih – za srednje stručno obrazovanje i vaspitanje, specijalističko i majstorsko obrazovanje, obrazovanje odraslih, obrazovanje za rad, stručno osposobljavanje i obuku. Obrazovanjem se u okviru svojih nadležnosti bave i saveti nacionalnih manjina, kao i Socijalno-ekonomski savet Republike Srbije za oblast stručnog obrazovanja [2].

3. STRATEGIJA STRUČNOG OBRAZOVANJA U SRBIJI

Prateći savremene svetske trendove na sveukupnom tržištu rada i kapitala i određujući evropsku budućnost kao svoj strateški nacionalni cilj, Vlada je 28.12.2006. godine donela Strategiju razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji. Da bi se obezbedile pretpostavke za kvalitetan razvoj ljudskih resursa potrebnih za ubrzani društveno-ekonomski razvoj i uspostavljanje društva, te posledično, i ekonomije zasnovane na znanju, definisana je vizija daljeg razvoja stručnog obrazovanja i obuke koja glasi: „Stručno obrazovanje u XXI veku postaje činilac i jedan od ključnih aktera održivog ekonomskog i društvenog razvoja i faktor unapređenja modernih društvenih i ekonomskih odnosa. U uslovima izgrađenog efikasnog sistema socijalnog partnerstva i zajedničkog delovanja svih relevantnih aktera, ono stvara stručnjake koji će moći da se uključe u oštru domaću i međunarodnu konkurenciju u svim oblastima ekonomije. Uslov za to je ne samo učešće svih činilaca u društvu, već i kreiranje efikasnog i efektivnog sistema socijalnog partnerstva na svim nivoima u kome će učestvovati sve relevantne ustanove i predstavnici vlasti“ [3]. Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji definiše uvođenje osnovnih standarda u srpski obrazovni sistem, sa ciljem ostvarenja ideje da „svaki pojedinac, proces ili deo nekog sistema mora da zadovolji utvrđeni nivo ili meru postavljenih zahteva (znanje, veštine, sposobnosti, prostor, oprema, kvalifikacija u stručnom obrazovanju). Standardi stručnog obrazovanja i obuka treba da omogućе, između ostalog, i jasan i efikasan odgovor sistema stručnog obrazovanja i obuke na ubrzane tehničko-tehnološke promene, kao i promene u sferi organizacije rada i organizacione kulture koje su nastale, ili će ubrzo nastati, i da na jasan i precizan način osete, prepoznaju i opišu buduće potrebe tržišta rada. U cilju obezbeđivanja kvaliteta i lakše realizacije stručnog obrazovanja, uspostavljen je sistem kvalifikacija u stručnom obrazovanju. Polaznu osnovu sistema kvalifikacija u stručnom obrazovanju daju socijalni partneri, definišući zahteve profesije koji obuhvataju, kako osnovne veštine potrebne za određeno zanimanje, tako i specifične profesionalne

veštine. Zahtevi socijalnih partnera usklađuju se sa nacionalnom obrazovnom politikom i prenose u sistem obrazovanja.

Nacionalni okvir kvalifikacija je sistem koji obuhvata sve kvalifikacije koje se stiču u formalnom i neformalnom obrazovanju i obukama. Na ovaj način, nacionalni okvir obuhvata sve nivoe obrazovanja (od srednjeg do visokog), inicijalno, ali i kontinuirano obrazovanje i obuke. Okvir sadrži nivoe kvalifikacija i definisane ishode učenja na svakom nivou.

Novi koncept stalnog stručnog usavršavanja nastavnika predstavlja deo razvoja ukupne politike i strategije razvoja stručnog obrazovanja i obuke, a njegov cilj je da nastavnici steknu funkcionalna znanja i veštine koje će im pomoći da uspešno primene nove reformisane programe, ali i da aktivno učestvuju u daljem razvoju stručnog obrazovanja i sopstvenom profesionalnom razvoju. Za razliku od tradicionalnog modela, Strategijom se promoviše novi koncept u kojem dominira sistemski pristup utvrđivanju potreba i ponude mogućnosti za profesionalni razvoj. Modernizacija sistema stručnog usavršavanja nastavnika zahteva poboljšanje pedagoških sposobnosti i veština nastavnika i saradnika kako bi bili što adekvatnije pripremljeni za primenu novog programa, gradeći istovremeno sistem koji će povezivati inicijalno i permanentno obrazovanje, što će omogućiti profesionalizaciju nastavnog osoblja.

Da bi se definisana vizija i postavljeni ciljevi razvoja stručnog obrazovanja i obuke mogli sprovesti u praksi, neophodno je izvršiti i modernizovanje opreme i nastavnih sredstava koja koriste učenici i nastavnici u stručnim školama, za šta je potrebno uspostaviti saradnju stručnih škola i svih učesnika socijalnog partnerstva-poslodavaca, preduzeća-privrednih društava, nadležnih državnih organa i lokalnih zajednica, poslovnih asocijacija, itd.

Strateški ciljevi definisani Strategijom: poboljšanje makroekonomskih rezultata zemlje, izgradnja moderne tržišne ekonomije i ostvarenje značajnog napretka u približavanju EU, mogu biti postignuti samo ukoliko su modernizovano i reformisano stručno obrazovanje i obuke prepoznati, na svim nivoima, kao uslov održivog društvenog i ekonomskog razvoja. Glavni strateški pravci zajedničkog delovanja svih učesnika obezbediće da stručno obrazovanje i obuke:

1. bude kompatibilno sa evropskim standardima;
2. pruži svima mogućnost da steknu kvalifikacije u stručnom obrazovanju;
3. obezbedi uspostavljanje novog odnosa između teorijskog i stručnog obrazovanja i stvaranje novih odnosa između škola i preduzeća/privrednih društava;
4. primeni princip doživotnog učenja;
5. primeni princip održivog razvoja [3].

Konkretni zadaci stručnog obrazovanja i obuka, utvrđeni Strategijom razvoja stručnog obrazovanja u RS su:

1. sticanje zanimanja i kvalifikacija, odnosno relevantnih kompetencija, znanja i veština neophodnih za zapošljavanje i rad u određenom području rada;
2. sticanje inicijalnog i kontinuiranog stručnog obrazovanja i obuka;
3. razvoj sposobnosti, talenata i potencijala i samoispunjenje i nastavak obrazovanja.

Cilj stručnog obrazovanja i obuke je osposobljavanje mladih, ali i odraslih, da postignu tražene kompetencije kako bi mogli da se nakon završenog procesa stručnog obrazovanja i obuke zaposle. Uporedo sa ovim ciljem i/ili istovremeno sa njegovom realizacijom, stručno obrazovanje i obuke treba da pruže i šansu za njihovo dalje obrazovanje i celokupan napredak. Ključna znanja, veštine i kompetencije koje vode zapošljavanju obuhvataju:

- intelektualne i senzomotoričke sposobnosti;
- društvene i interpersonalne veštine i znanja (komunikacije, timski rad, proces donošenja odluka, preuzimanje odgovornosti);
- poslovne i preduzetničke veštine i znanja (preduzetničke sposobnosti, kreativnost, inovativnost, samozapošljavanje);
- višestruke tehničke veštine i znanja;
- svest o potrebi zaštite životne sredine i postizanju održivog razvoja [3].

U tom kontekstu stručno obrazovanje i obuke treba da:

- obezbede široku opštu osnovu za ostvarivanje ličnih planova i želja u pogledu daljeg obrazovanja i kasnijih alternativnih zanimanja;
- pronađu načine i forme kako bi odgovorili na različite zahteve i potrebe;
- pronađu ravnotežu u dobijanju širokih životnih veština i veština potrebnih za zaposlenje i rad;
- omoguće kvalitetniji život u zdravoj životnoj sredini [3].

4. PROCES MODERNIZACIJE STRUČNOG OBRAZOVANJA U SRBIJI

Najveći deo reformskih aktivnosti u srednjem stručnom obrazovanju odvijao se u oblasti razvoja, uvođenja i realizacije novih oglednih obrazovnih profila i novih oglednih nastavnih programa. Osnovni cilj započete reforme stručnog obrazovanja Srbije sadržan je, dakle u nastojanjima da se uspostavi fleksibilan sistem stručnog obrazovanja koji će, preko obučanih i stručnih kadrova, moći adekvatno da odgovori na rastuće potrebe tržišta rada. Proces modernizacije i usavršavanja stručnog obrazovanja i vaspitanja u Srbiji je započeo 2001. godine i zasnivao se na evropskim principima koji su predstavljali osnovne smernice ka poboljšanju kvaliteta, transformaciji sistema upravljanja i sistema finansiranja obrazovanja, uključivanja interesnih grupa i socijalnih partnera, u cilju obezbeđivanja efikasnog transfera znanja i veština kod svih učesnika u obrazovnom procesu, uz poštovanje etničkih, kulturnih i jezičkih različitosti.

Shvatajući značaj ulaganja u unapređivanje stručnog obrazovanja, u Srbiji je do 2009. godine preko resornog ministarstva zaduženog za prosvetu i obrazovanje, a najviše kroz KARDS Program EU - Program reforme stručnog obrazovanja, uloženo preko 20 miliona evra. Započeti proces reforme stručnog obrazovanja u našoj zemlji i definisanje nove vizije i misije stručnog obrazovanja, nameću i potrebu reformisanja položaja i uloge stručnih škola. Ova reforma zahteva, prvenstveno, fleksibilniju ulogu i mesto stručne škole u obezbeđivanju kvaliteta procesa realizacije obrazovnog procesa i njegovo stalno usavršavanje.

U procesu dosadašnje reforme srednjeg stručnog obrazovanja stvorena su 62 profila u 14 područja rada u 205 škola i njima je obuhvaćeno oko 11% srednjoškolaca. Prioritet u daljem razvoju sistema srednjeg stručnog obrazovanja ima prelazak reformisanih nastavnih planova i programa u redovni sistem školovanja, što omogućava novi zakon. Novi nastavni programi koji se primenjuju u reformisanim odeljenjima rezultat su potreba tržišta rada za novim znanjem i veštinama. Vlada Republike Srbije je marta 2009. godine usvojila Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji.

Kroz TEMPUS projekat finansiran od strane EU, za unapređenje obrazovanja je u našoj zemlji (SCG) do 2004. godine uloženo oko 45 miliona evra, a kroz projekat KARDS preko 5 milijardi evra. I pored ove značajne finansijske podrške iz evropskih fondova, budžetska

izdvajanja za obrazovni sektor su u Republici Srbiji i dalje veoma mala i nedovoljna za uspešan završetak započetih reformskih procesa u oblasti obrazovanja. O tome svedoči podatak da su finansijska izdavanja za obrazovanje u Srbiji u 2008. godine 3,7% BDP, dok su javni rashodi za ljudske resurse u 2007. godine iznosili 18% BDP, a u 2006. godine podatak od 19,7%, koji se navodi u godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije u sprovođenju reformi u Procesu stabilizacije i pridruživanja EU za 2008, ukazuje da je još uvek neadekvatno finansiranje obrazovnog sektora u našoj zemlji (Adaptirano prema: [4]). Konkurentnost nacionalne ekonomije na globalnom tržištu rada, zahteva visok nivo stručnosti i kompetentnosti radne snage koju treba da promoviše i razvije ukupna nacionalna ekonomska politika, zbog čega mere države u predstojećem periodu treba da budu intenzivirane i usmerene na povećanje kompetentnosti radne snage, kreiranje novih radnih mesta i razvoju malih i srednjih preduzeća, promovisanje fleksibilnosti na tržištu rada, uz neophodno uspostavljanje socijalne sigurnosti i društvenu uključenost svih grupa – što je i pretpostavka i preduslov za društveno-ekonomsku transformaciju Republike Srbije i njenu integraciju u Evropsku uniju[5].

5. ZAKLJUČAK

Permanentno učenje i modernizacija celokupnog srpskog obrazovnog sistema, treba da omogući stvaranju efikasnije industrijske strukture u funkciji razvoja privrede i društva zasnovanog na znanju. Reforma postojećeg sistema obrazovanja, a posebno stručnog, predstavlja preduslov za društveno-ekonomsku transformaciju Srbije i njenu integraciju u Evropsku uniju. Tri najvažnija cilja reforme stručnog obrazovanja Srbije: poboljšanje makroekonomskih rezultata, izgradnja tržišne ekonomije i ostvarivanje napretka u pridruživanju EU, mogu biti postignuta samo ukoliko su modernizovano i reformisano stručno obrazovanje i obuke prepoznati, na svim nivoima, kao uslov održivog društvenog i ekonomskog razvoja.

6. LITERATURA

- [1] Premović J, Boljević A., Arsić Lj.: *R&D activities in the function of creating competitive advantages*, Proceedings I International Symposium: Engineering management and competitiveness 2011 (EMC2011), Zrenjanin, 2011, str. 389-394.
- [2] Narodna skupština Republike Srbije: *Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja Srbije*, Službeni glasnik RS, 72/09, Beograd, 2009.
- [3] Vlada Republike Srbije: *Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji*, Službeni glasnik RS, 61/06, Beograd, 2006.
- [4] Kutlača Đ., Semenčenko D., Nedović V., Kolić J.: *Efekte integracije Srbije u Evropsku uniju u oblasti nauke*, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju, Beograd, 2009.
- [5] Premović J., Premović T.: *Upravljanje znanjem i stručno obrazovanje u Srbiji*, Norma, Sombor, 2/2009, str. 161-179.